

Moim Rodzicom
Wiesławie i Sławomirowi

DEBATA

HART – FULLER

I JEJ ZNACZENIE
DLA FILOZOFII PRAWA

Dotychczas myślałem, że wszelka księga mówi o rzeczach, ludzkich albo Boskich, które są poza księgami. Teraz zdałem sobie sprawę, że nierzadko księgi mówią o księgach albo jakby ze sobą rozmawiają. W świetle tej refleksji biblioteka wydała mi się jeszcze bardziej niepokojąca. Była więc miejscem długiego i wiekowego szeptania, niedostrzegalnego dialogu między pergaminami, czymś żywym, schronieniem sił nie do opanowania przez ludzki umysł, skarbcem tajemnic pochodzących z mnóstwa umysłów i żyjących po śmierci tych, którzy je wytworzyli albo uczynili się ich pośrednikami.

Umberto Eco, *Imię róży*

Człowiek myślący pyta – co to jest prawo, jaka jest jego funkcja społeczna, jakie powinno być prawo, by odpowiedzieć potrzebom społecznym, jak zorganizować prawo karne, by nie było przestępców.

Juliusz Makarewicz, *Nowożytne zadania filozofii prawa*

TOMASZ SNARSKI

DEBATA
HART – FULLER

I JEJ ZNACZENIE
DLA FILOZOFII PRAWA

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

GDAŃSK 2018

Recenzenci
prof. dr hab. Piotr Kardas
dr hab. Kamil Zeidler, prof. UG

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kamień

Projekt okładki i stron tytułowych
Karolina Zarychta

Na okładce
Katedra Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w San Francisco,
fot. William Bout (na prawach wolnego dostępu – domena publiczna)

Zdjęcie autora na skrzydełku
Damian Trawicki

Skład i łamanie
Michał Janczewski

Publikacja sfinansowana przez:
Prorektora ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą Uniwersytetu Gdańskiego
Dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
Okręgową Radę Adwokacką w Gdańsku



© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-598-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

■ SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	11
ROZDZIAŁ 1. DEBATA W NAUCE PRAWA	33
1.1. Rozważania wprowadzające	33
1.2. Tekst pisany jako narzędzie dyskursu. O roli metatekstu w polemice	35
1.3. Debata jako proces we wspólnocie komunikacyjnej prawników	37
1.4. Granice debat o prawie i rola uniwersytetu	41
1.5. Spór filozoficznoprawny i jego uwarunkowania wobec dogmatyki prawa	42
1.6. Znaczenie debaty w nauce prawa i dla prawa	46
ROZDZIAŁ 2. DEBATA HART – FULLER	49
2.1. Rozważania wprowadzające	49
2.1.1. Hart i Fuller wśród filozofów prawa XX wieku	49
2.1.2. Herbert Lionel Adolphus Hart	50
2.1.3. Lon Luvois Fuller	58
2.1.4. Podobieństwa i przeciwieństwa	66
2.1.5. Geneza i kontekst historyczny debaty Hart – Fuller	68
2.2. Zakres znaczeniowy debaty Hart – Fuller oraz propozycja definicji	71
2.3. Debata 1957–1958	78
2.3.1. Hart – w obronie pozytywizmu prawniczego	79
2.3.2. Fuller – odpowiedź w służbie wierności prawu	94
2.3.3. Podsumowanie polemiki na łamach „Harvard Law Review”	114
2.4. Kontynuacja sporu: <i>Pojęcie prawa wobec Moralności prawa</i>	115
2.4.1. <i>Pojęcie prawa</i> Harta	116
2.4.2. <i>Moralność prawa</i> Fullera	126
2.4.3. Podsumowanie drugiego etapu debaty Hart – Fuller	144

2.5. Debata 1965–1969	146
2.5.1. Recenzja <i>Moralności prawa</i> w „Harvard Law Review”	147
2.5.2. <i>Odpowiedź krytykom</i> w drugim wydaniu <i>Moralności prawa</i>	151
2.6. Debata Hart – Fuller: więcej niż spór o relację między prawem a moralnością	153
 ROZDZIAŁ 3. RECEPCJA, INTERPRETACJE, ZNACZENIE	157
3.1. Rozważania wprowadzające	157
3.2. Recepcja debaty Hart – Fuller w doktrynie	161
3.3. Recepcja ukierunkowana retrospektywnie	162
3.3.1. Prawo a moralność: między pozytywizmem a prawem natury	164
3.3.2. Problem prawa nazistowskiego i ocena powojennych rozliczeń z przeszłością	173
3.4. Pomiędzy ujęciem retrospektywnym a prospektywnym	181
3.5. Przebieg debaty i spór o jej zwycięzcę	183
3.6. Recepcja ukierunkowana prospektywnie	189
3.6.1. Sprawiedliwość transformacyjna	191
3.6.2. Prawa człowieka, międzynarodowe prawo publiczne oraz rządu prawa	203
3.6.3. Pluralizm prawny i wielokulturowość	211
3.6.4. Inne zagadnienia podejmowane w literaturze	217
3.7. Debata Hart – Fuller: pomiędzy filozofią prawa a naukami dogmatycznymi	221
3.8. Debata Hart – Fuller a prawo karne	223
3.8.1. Debata Hart – Fuller a zasady prawa karnego	233
3.8.2. Debata Hart – Fuller wobec relacji między prawem karnym materialnym a procesowym	244
3.8.3. Debata Hart – Fuller a międzynarodowe prawo karne	247
3.8.4. Inne przejawy wpływu debaty Hart – Fuller na dogmatykę prawa karnego	250
3.8.5. Znaczenie debaty Hart – Fuller dla prawa karnego: próba podsumowania	252
3.9. Własne propozycje recepcji debaty Hart – Fuller	259
3.9.1. Wymogi wewnętrznej moralności prawa Fullera a konstytucyjne zasady ustrojowe i zasady poprawnej legislacji oraz ocena systemu prawnego	260
3.9.2. Wymogi wewnętrznej moralności prawa jako narzędzie oceny systemu prawnego	267
3.9.3. Propozycje wykorzystania debaty Hart – Fuller w retoryce prawniczej	270

3.10. Nowy kierunek w badaniach nad debatą Hart – Fuller	282
3.11. Znaczenie debaty Hart – Fuller dla metodologii i dydaktyki filozofii prawa	283
ZAKOŃCZENIE. OCENA ZNACZENIA DEBATY HART – FULLER DLA FILOZOFII PRAWA	289
AKTY NORMATYWNE	297
ORZECZNICTWO	298
LITERATURA	299
SUMMARY. THE HART – FULLER DEBATE AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE PHILOSOPHY OF LAW	327